

Nr 4

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1957—1960 ävensom i ämnet väckta motioner.

Till konstitutionsutskottet ha båda kamrarna den 18 januari 1956 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 11, vari Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga följande

Förslag

till

Lag

med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1957—1960

Med avseende å val och särskilda röstsammanräkningar för besättande av plats i riksdagens andra kammare för perioden 1957—1960 förordnas härigenom, att 56 § 3 mom. lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen¹ icke skall gälla, att i stället för ettvarvt av följande lagrum i 1920 års lag, nämligen 56 § 4 mom., 59 § andra stycket, 79 § första stycket, 81 § och 87 §, skola gälla de bestämmelser, som under motsvarande lagrumsbeteckning finnas upptagna i lagen den 30 maj 1952 med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956², att vad i 57 § 2 mom. tredje stycket och 72 § sjätte stycket 1920 års lag sägs om samma lag skall gälla jämväl beträffande 1952 års lag och nu ifrågavarande lag, att det i 59 § fjärde stycket 1920 års lag angivna formuläret skall ersättas av formulär av den lydelse bilaga vid 1952 års lag utvisar samt att i 88 § andra stycket 1920 års lag orden »enligt 87 § av lagen om val till riksdagen» skola utbytas mot orden »enligt lagen med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1957—1960».

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I lag eller särskild författning förekommande hänvisning till stadgande, vilket ersatts av bestämmelse i denna lag, skall avse sistnämnda bestämmelse.

¹ Senaste lydelse av 56 § 3 mom., se SFS 1944:84; av 56 § 4 mom., se SFS 1952:264; av 57 §, se SFS 1944:84; av 59 §, se SFS 1952:264; av 72 §, se SFS 1944:84; av 79 §, se SFS 1952:264, samt av 81, 87 och 88 §§, se SFS 1944:84.

² Se SFS 1952:267.

Beträffande motiveringen till lagförslaget i propositionen får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden för den 16 december 1955.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen i anledning av propositionen väckta, till utskottet hänvisade motioner nämligen *dels* de likalydande motionerna nr 161 i första kammaren av herrar *Lindblom* och *Hagberg* och nr 216 i andra kammaren av herrar *Håstad* och *von Friesen*, *dels* motionen nr 640 i andra kammaren av herr *Dahlén*, *dels* ock motionen nr 641 i andra kammaren av herr *Nyberg*.

I motionerna I: 161 och II: 216 hemställas *dels* att riksdagen måtte avslå propositionen, *dels* att riksdagen för sin del måtte antaga lagändringar avseende ett utjämningsssystem vid andrakammarval grundat på principen om tilläggsmandat och utformat så att varje valkrets med undantag av Gotland erhåller ett tilläggsmandat, vidare att såsom ett villkor för att ett parti skall få deltaga i utdelningen av tilläggsmandat uppställas att partiet i fråga erhållit mandat vid besättandet av primärmandaten samt att rätt för partierna åter införes att å valsedlar under partibeteckning använda underpartibeteckning.

I motionen II: 640 hemställas — sedan motionären däri framhållit att han i första hand ansluter sig till den i motionerna I: 161 och II: 216 framförda uppfattningen — att riksdagen vid behandlingen av propositionen för sin del måtte besluta, att den i den föreslagna valmetoden ingående divisorn för framräknande av jämförelsetalet för ett partis första mandat sättes till 1,3 i stället för av Kungl. Maj:t föreslagna 1,4.

I motionen II: 641 hemställas,

A. att riksdagen måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av § 15 riksdagsordningen

§ 15.

1. I varje — — — rikets folkmängd.
2. Därest det — — — är stadgat.
3. Uppgår det — — — till fem.
4. Vid valet skall iakttagas, att 200 riksdagsmän väljas direkt i kretsarna och de återstående genom ett särskilt utjämningsförfarande de i valet deltagande partierna emellan, varvid dock tillses, att även dessa överskjutande mandat återgå till valkretsarna, så att dessa få sina enligt 1, 2 och 3 mom. tillkommande antal riksdagsmän. Vid bestämmandet av det antal riksdagsmän, som skola väljas direkt i varje valkrets, gäller i tillämplig ordning samma förfarande som stadgas i 1 och 2 mom.

5. I valet deltagande parti, som icke erhållit något av de 200 kretsmandaten, vare också uteslutet från fördelningen av de återstående mandaten.

6. Det antal riksdagsmän, varje valkrets enligt ovan angivna grunder äger utse, fastställs för varje fyraårsperiod av Konungen.

B. att riksdagen — därest förslaget under *A* icke vinner bifall — måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 11.

C. att riksdagen — därest förslaget under *B* bifalles — måtte besluta att som provisoriskt valsystem för andrakammarvalen perioden 1957—1960 tillämpa en metod byggd på delningstalen 1, 2, 3,5, 5, 6,5 etc.

D. att riksdagen måtte besluta att sammanslå Älvsborgs läns norra och Älvsborgs läns södra valkretsar till en valkrets.

E. att riksdagen måtte ge vederbörande utskott i uppdrag att utarbeta och för riksdagen framlägga de förslag till ändringar i vallagen, som erfordras vid bifall till punkterna *B*, *C* och *D*.

F. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående den fördelningsregel, som bör tillämpas vid införandet av ovan föreslagna valsystem med krets- och tilläggsmandat.

I fråga om de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Valordningen för valen till riksdagens andra kammare regleras genom riksdagsordningen och 1920 års lag om val till riksdagen med däri senare vidtagna ändringar.

Beträffande *valkretsindelningen* vid andrakammarvalen utsäges i § 14 riksdagsordningen endast, att bestämmelser härom innehållas i vallagen. Till grund för vallagens stadganden i ämnet ligger i princip länsindelningen. Älvsborgs län är dock delat i en nordlig och en sydlig valkrets, varjämte Göteborgs stad utgör en särskild valkrets och städerna Malmö, Hälsingborg, Landskrona och Lund tillsammans bilda en valkrets.

Det antal riksdagsmän, som varje valkrets äger utse, regleras enligt § 15 riksdagsordningen vart fjärde år efter folkmängden vid början av året näst före varje andrakammarperiod. För fyraårsperioden 1953—1956 har enligt dessa bestämmelser antalet platser i andra kammaren för varje valkrets fastställts genom *KK den 30 maj 1952* (nr 268).

Då valkretsarna förete betydande olikheter i fråga om befolkningens storlek, växlar i anslutning härtill antalet mandat i kretsarna. Den enligt ovan nämnda kungörelse gällande fördelningen av mandaten mellan valkretsarna belyses av följande sammanställning.

Antal valkretsar	Antal mandat i varje krets	Antal valkretsar	Antal mandat i varje krets
1	24	4	7
2	12	1	6
2	11	6	5
5	9	1	3
6	8		

Älvsborgs läns norra och södra valkretsar äga enligt kungörelsen att utse sex respektive fem riksdagsmän. Frågan om sammanslagning av dessa båda valkretsar, varom förslag nu väckts genom motionen II: 641, eller om jämkning av gränserna mellan valkretsarna har vid flera tillfällen varit under övervägande.

I sitt första betänkande år 1951 (SOU 1951:58) föreslog 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning, att de båda valkretsarna skulle sammanläggas till en gemensam valkrets för hela länet. I Kungl. Maj:ts proposition (nr 175) till 1952 års riksdag med förslag till ändrad lydelse av §§ 13 och 15 riksdagsordningen samt till lag om provisoriskt valsystem för andra-kammarvalen för perioden 1953—1956 framhöll emellertid föredragande departementschefen såsom sin uppfattning, att anledning icke förelåge att då göra ändring i fråga om Älvsborgs läns av geografiska och andra skäl betingade uppdelning i två valkretsar. Med anledning härav togs frågan vid 1952 års riksdag upp av flera motionärer, varvid det dels yrkades att Älvsborgs län skulle sammanslås till att utgöra endast en andrakammarvalkrets, dels yrkades att uppdelningen av länet väl skulle bibehållas men ändring ske i gränsdragningen mellan de båda valkretsarna.

Konstitutionsutskottet uttalade (utl. nr 22), att valkretsindelningen — frånsett de särskilda stadsvalkretsarna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län — lämpligen borde sammanfalla med länsindelningen. Redan av det skälet, att vissa olägenheter kunde vara förbundna med att kort tid före ett andrakammarval ändra valkretsindelningen, vore utskottet emellertid icke berett att tillstyrka att en sammanslagning komme till stånd redan till 1952 års val. Utskottet föreslog därför, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle begära ytterligare utredning av frågan om sammanslagning av Älvsborgs läns båda valkretsar.

Riksdagen godkände konstitutionsutskottets utlåtande och hemställde därefter i skrivelse (nr 265) till Kungl. Maj:t om ifrågavarande utredning, som åter uppdrogs åt folkomröstnings- och valsättsutredningen.

I sitt år 1954 avgivna betänkande, del VI, (SOU 1954:17) föreslog utredningen, att Älvsborgs län för val till riksdagens andra kammare i fortsättningen blott skulle utgöra en enda valkrets, och framhöll, att det för genomförande av detta förslag endast fordrades den ändringen i 30 § lagen om val till riksdagen att de däri upptagna särbestämmelserna rörande Älvsborgs län uteslötos. I andra hand tillstyrkte utredningen att en jämkning av gränserna mellan de båda valkretsarna komme till stånd.

Utredningens förslag remitterades till ett flertal myndigheter, vilka samtliga så när som på en förordade, att länet allt framgent skulle vara uppdelat i två valkretsar men att en jämkning skulle ske av gränserna dem emellan. Enligt vad utskottet inhämtat är denna fråga fortfarande föremål för Kungl. Maj:ts prövning, och någon proposition är icke att vänta till årets riksdag.

I fråga om *valmetoden* gives i § 18 riksdagsordningen det grundläggande stadgandet att valen till andra kammaren skola vara omedelbara och

proportionella samt att vid valen lika röst tillkommer varje röstande. Valagens bestämmelser härom — vilka emellertid, såsom i det följande närmare skall beröras, genom en provisorisk lag den 30 maj 1952 med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 tillfälligt satts ur kraft — innebära bland annat följande. Förfarandet vid fördelningen av mandaten i samband med ett val grundas på användningen av väljarbeteckningar, varom stadgas i 59 § vallagen. Å valsedel skall finnas minst en väljarbeteckning, och på samma sedel få användas högst tre sådana beteckningar (kartell-, parti- och fraktionsbeteckning). Tillvägagångssättet vid röstsammanräkningen regleras i 81 § samma lag. Därvid ordnas valsedlarna efter väljarbeteckning. Valsedlar med samma första beteckning sammanföras i grupper. Genom särskilda uträkningar bestämmes så långt erfordras ordningsföljden mellan kandidaterna inom grupperna. Därefter fördelas mandaten mellan grupperna. Fördelningen sker i enlighet med en av belgiern Victor d'Hondt anvisad metod. Platserna tilldelas, en efter en, den grupp som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. För varje grupp utgöres jämförelsetalet av gruppens rösttal, så länge gruppen ej erhållit någon plats. Därefter erhålles gruppens jämförelsetal genom att man delar rösttalet med antalet redan erhållna platser ökat med 1.

Vid 1949 års riksdag väcktes genom ett flertal motioner frågan om en revision av det gällande systemet för proportionella val. I sitt utlåtande (nr 20) i anledning av dessa motioner tillstyrkte konstitutionsutskottet en utredning av frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid andrakammarvalen i anslutning till vissa av utskottet angivna riktlinjer. Det vore sålunda obestriddigt, framhöll utskottet, att det gällande valsystemet icke skänkte en tillfredsställande proportionell rättvisa och att den korrigeringsmöjlighet som samgåendet i kartell innebar, icke förmådde att helt motverka tendensen i valsystemet att gynna de större partierna. Systemet med kartellbildningar vore enligt utskottets mening förenat med uppenbara olägenheter, varför en utredning borde komma till stånd om möjligheterna att, utan eftersättande av andra värden inom det politiska livet, vinna större proportionell rättvisa vid mandatfördelningen mellan partierna, samtidigt som det dåvarande kartellsystemet avskaffades. Såsom utgångspunkt för en reform på förevarande område borde enligt utskottets mening uppställas det kravet att valsystemet i görligaste mån gäve ett rättvist resultat icke blott vid då rådande röstfördelning mellan partierna utan även vid framdeles tänkbara väsentliga förskjutningar i röstfördelningen. Valsystemet finge alltså icke vara konstruerat med tanke på att i dåvarande läge gynna visst parti eller vissa grupper av partier.

Konstitutionsutskottets utlåtande godkändes av riksdagens båda kamrar och i skrivelse till Kungl. Maj:t den 7 maj 1949 (nr 208) hemställde riksdagen om utredning av frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid andrakammarvalen. Utredningen uppdrogs åt 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning, som i sitt ovannämnda första betänkande år 1951 framlade förslag till en ny fördelningsmetod vid andrakammar-

val. Förslaget byggde på den s. k. uddatalsmetoden. Denna innebär, att mandaten fördelas mellan partierna med ledning av jämförelsetal, som erhållas genom att man successivt dividerar rösttalet med talen 1, 3, 5, 7 o. s. v. För att förebygga partisplittring och valtaktisk uppdelning av parti i mindre väljargrupper föreslog utredningen att uddatalsmetoden skulle kombineras med en spärr. Parti, vars rösttal ej översteg sextio procent av sammanlagda antalet röster i valkretsen, delat med antalet av de platser, som där skulle besättas, skulle icke få deltaga i mandatfördelningen. Utredningen var icke enhällig. En ledamot ville icke förorda någon ändring i den d'Hondtska metoden; en annan ledamot förordade en tredje valmetod. Vid den efterföljande remissbehandlingen av förslaget yppades även tvekan eller skiljaktiga meningar bland remissinstanserna.

Vid anmälan av detta ärende i statsrådet den 28 mars 1952 framhöll föredragande departementschefen det vanskliga i att utan ytterligare överväganden slutgiltigt taga ställning till spørsmålet huru valsättet borde vara utformat i framtiden. Han föreslog därför, att för mandatperioden 1953—1956 den nya fördelningsmetod skulle prövas, som på grund av det förefintliga utredningsmaterialet kunde bedömas såsom den mest ändamålsenliga, nämligen den jämkade uddatalsmetoden. Denna skilde sig från utredningens förslag därigenom att någon särskild spärr icke förekom. I stället sattes det första divisionstalet till 1,4 och jämförelsetalen skulle således erhållas genom att man successivt dividerade partiernas rösttal med 1,4, 3, 5, 7, o. s. v. Vidare skulle å valsedel icke få användas mer än en väljarbeteckning; två eller flera partier skulle alltså icke såsom tidigare kunna gå samman i kartell. Dessa regler föreslogos upptagna i en särskild lag, avsedd att gälla för mandatperioden 1953—1956, varom Kungl. Maj:t avlät proposition (nr 175) till 1952 års riksdag.

I sitt av riksdagens kamrar godkända utlåtande (nr 22) i denna fråga erinrade konstitutionsutskottet om att viss tvekan eller avvikande mening yppats såväl inom valsättsutredningen som bland remissmyndigheterna beträffande utredningsmajoritetens förslag. Dessa meningsbrytningar belyste, såsom departementschefen framhållit, svårigheten att avgöra, vilken av olika tänkbara fördelningsmetoder som vore den lämpligaste. Allt detta gjorde, att utskottet i likhet med departementschefen funne det vanskligt att utan ytterligare överväganden taga definitiv ställning till frågan. Utskottet tillstyrkte därför att en provisorisk lösning genomfördes avseende blott valen för den då instundande mandatperioden. Utskottet vore vidare ense med departementschefen om att uddatalsmetoden kompletterad med en spärranordning — såvitt av det förefintliga utredningsmaterialet kunde bedömas — vore överlägsen de övriga fördelningsmetoder som kunde ifrågakomma. Det vore enligt utskottets mening att föredraga, att denna spärr åstadkoms genom att såsom första divisionstal valdes ett högre tal än 1 framför att en fristående spärr anordnades, och utskottet tillstyrkte, att detta divisionstal bestämdes till 1,4.

Med anledning av motioner vid 1953 års riksdag med förslag angående utjämningsförfarande med riksmandat eller tilläggsmandat inom det proportionella valsystemets ram uttalade konstitutionsutskottet (utl. nr 17), att utskottet, eftersom de då gällande bestämmelserna om val till andra kammaren endast hade provisorisk karaktär, funne det angeläget, att Kungl. Maj:t under den då innevarande andrakammarperioden med beaktande av erfarenheterna av det provisoriska systemet framlade förslag om en definitiv reglering av valsättet, varvid den allmänna utgångspunkten borde vara densamma som utskottet tidigare givit uttryck åt, nämligen att valsystemet skulle giva ett ur rättvisesynpunkt godtagbart resultat; detta borde gälla icke blott vid den då rådande röstfördelningen mellan partierna utan även vid framdeles tänkbara väsentliga förskjutningar i röstfördelningen.

Vid 1954 års riksdag antogs, likaledes såsom ett provisorium, en lag, som innebar att samma valsystem som år 1952 använts vid andrakammarvalen även skulle tillämpas för val av landstingsmän och kommunala fullmäktige för perioden 1955—1958. I sitt utlåtande (nr 3) rörande denna fråga anförde utskottet, att den föreslagna metoden — med hänsyn bland annat till önskvärdheten av likformighet mellan andrakammarvalen, landstingsvalen och de primärkommunala valen — borde prövas jämväl vid landstingsvalen och valen av kommunala fullmäktige under den angivna mandatperioden. Därefter, fortsatte utskottet, borde definitivt ställningstagande till valmetod vid samtliga dessa val kunna äga rum.

I direktiven för den i augusti 1954 tillsatta *författningsutredningen* anfördes, att vid en översyn av författningen frågan om valsättet måste inlägga en central plats. Detta spörsmål hade då också särskilt stor aktualitet, enär det valsystem som kommit till användning vid andrakammarvalet 1952 och jämväl skulle användas vid val av landstingsmän och kommunala fullmäktige för perioden 1955—1958 endast vore provisoriskt samt det vore angeläget, att det dåvarande provisoriet snarast möjligt ersattes med en definitiv ordning. Det heter i fortsättningen av direktiven beträffande valsättet:

Den proportionella mandatt fördelningsmetoden, i de former den hittills tillämpats i vårt land, går icke fri från kritik — — —. Metoden förutsätter stora valkretsar och röstning på partier snarare än på personer. Riksdagsmannen löper vid sådana förhållanden risk att bli mer eller mindre anonym för sina väljare. Man bör vidare taga hänsyn till att den enskilde väljaren har svårt att få en fullständig överblick av alla de spörsmål som behandlas under en valrörelse. Den uppfattningen, att diskussionen gäller frågor, som den enskilde icke har möjlighet att sätta sig in i, ligger därför nära till hands. Den misstro mot den politiska demokratien som kan uppstå på grund härav torde visserligen motverkas av att den röstande dock i regel hyser ett allmänt förtroende för det parti han understöder. Det vore dock ännu bättre, om den enskilde i högre grad än som nu är fallet kunde bygga på ett personligt förtroende för den representant han önskar vald.

Då frågan om valsättet nu skall omprövas, är det med hänsyn till det anförda av vikt att man söker stärka det personliga momentet i valet av riksdagsmän.

Bäst skulle önskemålet om en nära kontakt mellan väljare och valda utan tvivel bli tillgodosett, därest man överginge till ett system med majoritetsval i enmansvalkretsar. Det är emellertid tydligt, att detta system i renodlad form kan vara förenat med nackdelar i andra hänseenden. Någon närmare undersökning av hur metoden skulle utfalla i vårt land har visserligen icke gjorts. Men man har anledning befara, att dess införande lätt skulle kunna uppfattas som en kränkning av rättvisesynpunkter vid mandatfördelningen. Erfarenheter från andra länder utvisar dock, att nackdelarna härav icke bör överdrivas. Systemet skapar vanligen arbetsdugliga majoriteter. Och vidare måste dessa majoriteter på grund av risken för snabba omsvingningar i folkrepresentationens sammansättning i hög grad taga hänsyn till minoritetens önskningsar.

Systemet med majoritetsval i enmansvalkretsar kan emellertid på ett eller annat sätt kombineras med en proportionell valmetod. Man kan tänka sig olika möjligheter att mildra vissa av de olägenheter, som majoritetsvalmetoden medför. Utredningen bör förutsättningslöst undersöka frågan om införande av majoritetsval med och utan modifikationer av detta system.

Därest utredningen emellertid skulle stanna för att i princip bibehålla den proportionella valmetoden, har utredningen i första hand att bygga vidare på de erfarenheter, som vunnits och kan komma att vinnas av det nu tillämpade provisoriska valsystemet. Enligt direktiven för den år 1950 tilltagna, tidigare utredningen i valfrågan skulle utredningsarbetet syfta till en bättre proportionell rättvisa mellan partierna än vad det tidigare tillämpade systemet givit, samtidigt som karteller skulle göras onödiga. Om det nu blir fråga om att definitivt bestämma sig för en proportionell valmetod, kvarstår givetvis dessa utgångspunkter. Samtidigt måste emellertid även andra synpunkter beaktas. Den proportionella exaktheten bör icke drivas så långt, att den kan skada andra värden inom det politiska livet. Valsättet får sålunda icke gynna uppkomsten av småpartier eller hindra uppbyggandet av en parlamentariskt stark regeringsmakt. Det är vidare synnerligen angeläget att undersöka, i vad mån åtgärder kan vidtagas inom det proportionella valsystemets ram för att ge valen en mera markerad karaktär av personval. En nedskärning av valkretsarnas storlek, eventuellt kompletterad med införande av riksmandat, skulle även kunna övervägas. Utomlands förekommer på flera håll andra metoder i detta syfte, som kan vara förtjänta av närmare granskning.

I Kungl. Maj:ts nu framlagda proposition nr 11 erinrar föredragande departementschefen om att frågan om utformande av en definitiv valmetod överlämnats till författningsutredningen och framhåller, att denna, enligt vad han inhämtat, icke är i tillfälle att avgiva något förslag i valfrågan i sådan tid, att det hinner genomföras före andrakammarvalen instundande höst. Det nuvarande provisoriet torde under sådana förhållanden böra förlängas för ytterligare en mandatperiod. Det med anledning härav uppgjorda förslaget anknyter till den hittills gällande provisoriska lagen och avser val och särskilda röstsammanräkningar för besättande av plats i andra kammaren för perioden 1957—1960. Den fördelningsmetod som i propositionen föreslås använd vid sammanräkningar är följaktligen alltså den jämkade uddatalsmetoden, där första divisionstalet är satt till 1,4. Enligt

förslaget skall icke heller under den kommande mandatperioden å valsedel få användas mer än en väljarbeteckning (partibeteckning). Hinder möter icke enligt förslaget mot att såsom beteckning å ett parti använda en sammanställning av flera beteckningar, men de olika leden måste därvid vara jämställda — exempelvis förenade genom bindestreck — så att icke ett system av över- och underordnade väljarbeteckningar uppkommer.

Utskottet

Såsom framgår av det föregående intager frågan om valsättet en central plats bland de spörsmål som den år 1954 tillsatta författningsutredningen fått i uppdrag att utreda. I avvaktan på att utredningens arbete i denna del slutföres anser sig utskottet icke kunna tillstyrka något förslag, som syftar till sådana grundlags- eller vallagsändringar, vilka kunde framstå som ett föregripande av utredningens resultat i förevarande fråga. Vid sådant förhållande saknar utskottet anledning att ingå i prövning av spörsmålet huruvida ett utjämningsystem vid andrakammarval grundat på principen om tilläggsmandat skulle kunna genomföras utan grundlagsändring. För andrakammarvalen instundande höst kan därför blott en provisorisk lösning av valsystemet komma i fråga. Tungt vägande skäl måste kunna anföras för att en annan ordning härvid skall komma till användning än den som tillämpats vid 1952 års andrakammarval och 1954 års val av landstingsmän och kommunala fullmäktige. Sådana skäl ha ej anförts i förevarande motioner och föreligga enligt utskottets mening icke heller. Ingen av de övriga metoder som nu kunna tänkas komma i fråga vid en provisorisk reglering av valsystemet har utskottet nämligen för de nu förestående andrakammarvalens del kunnat finna överlägsen den vid nyssnämnda båda val begagnade jämkade uddatalsmetoden. Utskottet anser därför, att denna metod även vid höstens andrakammarval bör komma till användning. Härvid torde talet 1,4 alltjämt böra begagnas som första divisionstal. Propositionens förslag om förlängning av det nuvarande provisoriet i oförändrat skick under ytterligare en mandatperiod i fråga om val till riksdagens andra kammare tillstyrkes alltså av utskottet. Utskottet är emellertid angeläget understryka uttalandet i direktiven för författningsutredningen om att den provisoriska ordningen snarast bör ersättas med ett definitivt valsystem. I dessa direktiv angående valsättet beröres också frågan om valkretsarnas storlek. Med hänsyn härtill och till att en ändring av valkretsarna vid andrakammarvalen icke lämpligen bör äga rum kort tid före dessa val anser utskottet, att något slutgiltigt ställningstagande till frågan om sammanslagning av Älvsborgs läns norra och södra valkretsar för närvarande icke bör äga rum.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

1) att riksdagen måtte antaga det i förevarande proposition nr 11 framlagda förslaget till Lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1957—1960; samt

2) att motionerna

a) I: 161 och II: 216,

b) II: 640 samt

c) II: 641,

i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet ovan under 1) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 7 mars 1956

På konstitutionsutskottets vägnar:

J. W. PETERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, Englund, Damström, Wahlund, Georg Pettersson, Weiland, Ragnar Bergh, Fritiof Karlsson, Erik Olsson och Sörlin; samt

från andra kammaren: herrar Hallén*, Pettersson i Norregård, von Friesen, Fast, Norén i Nyadal, Håstad*, Spångberg, Hammar, Dahlén och Dahl*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservationer:

1) av herr Wahlund.

2) av herrar Englund, Weiland, Ragnar Bergh, von Friesen, Håstad, Hammar och Dahlén, som ansett att utskottet beträffande motionerna I: 161 och II: 216 bort anföra och hemställa följande:

Såsom framhållits i motionerna I: 161 och II: 216 lämnar den valmetod, vars förlängning under ytterligare fyra år Kungl. Maj:t nu föreslår, rum för invändningar och kritik av både principiell och praktisk natur. Sålunda understrykes i motionerna, att den modifierade uddatalsmetodens verkningar i alltför hög grad bero på slumpen. Vidare ger divisorn 1,4, enligt beräkningar avseende andrakammarvalen fr. o. m. år 1932, genomsnittligt det största partiet en överrepresentation, för vilken inga hållbara skäl kunna anföras. Även andra olägenheter beröras i sagda motioner.

Om en modifierad uddatalsmetod fortfarande skall tillämpas i fråga om fördelningen av mandaten mellan partierna, ger motsvarande beräkning med 1,3 såsom divisor — vilket föreslås i motionen II: 640 — alltifrån 1932 års val vid handen, att denna genomsnittligt ger ett rättvisare utslag.

Utskottet finner emellertid, att den enda verkligt nöjaktiga valmetoden utgöres av ett system med tilläggsmandat. Då elimineras i hög grad slumpverknningar och garanteras en sammansättning av folkrepresentationen, vilken så nära som möjligt avspeglar åsiktsskiftningarna bland väljarna. Därigenom skulle också det politiska livet befrias från de debatter om valsyste- met, som på sistone förts och som aldrig kunna tänkas upphöra, så länge betydande meningsriktningar i gällande valsystem se ett otillbörligt gyn- nande av andra meningsriktningar.

I de förstnämnda motionerna uppdragas riktlinjer för ett system med tilläggsmandat, som varken behöver rubba den hittillsvarande valkretsindelningen eller det antal mandat, som enligt nu gällande grundlagsregler skall tillkomma kretsarna. Detta system innebär i huvudsak att andra kam- marens medlemstal förblir oförändrat, att antalet tilläggsmandat fixeras till 27, att tilläggsmandaten fördelas så att varje krets erhåller ett tilläggs- mandat, att tilläggsmandaten fördelas bland partierna i kretsarna alltefter deras överskottstal där samt att villkoret för erhållande av tilläggsmandat skall vara att partiet vid fördelningen av primärmandaten erhållit minst ett dylikt mandat. Beträffande den närmare innebörden av det föreslagna val- systemet hänvisas till motionerna. Detta valsysteem, som lämnar den av riksdagsordningen föreskrivna fördelningen av mandaten mellan valkretsar- na orubbad, kräver icke någon grundlagsändring utan kan lagfästas genom beslut av en enda riksdag.

Med anledning härav hemställer utskottet,

a) att riksdagen i anledning av motionerna I: 161 och II: 216 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till innevarande riksdags vårsession angående så- dan ändring av lagen om val till riksdagen, att ett system med tilläggsmandat införes att tillämpas vid årets andra- kammarval i enlighet med de i motionerna uppdragna rikt- linjerna, samt

b) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 11 måtte avslås.

3) av herr *Dahlén*, som, därest de i reservationen nr 2) här ovan under a) och b) upptagna yrkandena skulle avslås, subsidiärt hemställt om bifall till sitt i motionen II: 640 framställda yrkande, d. v. s. att riksdagen för sin del måtte besluta den ändringen i förevarande propositionen nr 11, att den i den däri föreslagna valmetoden ingående divisorn för framräknande av jämförelsetalet för ett partis första mandat sättes till 1,3 i stället för i pro- positionen föreslagna jämförelsetalet 1,4.